

Josep M. Corredor i el «cas Nietzsche»

AQUILINO DUQUE

Molts són els signes a l'hora present que ens induïrien a parlar d'un retorn de Nietzsche, si no sabéssim que Nietzsche no retorna mai perquè retorna sempre, millor dit, perquè sempre és present i som nosaltres els qui li donem l'esquena i l'oblidem cada vegada que ens convé. Els únics filòsofs que tornen són els que tenen del temps una idea cíclica: filòsofs cometa; altres filòsofs tenen del temps una idea lineal i, com els estels fugaos o els meteorits, irrompen de vegades amb llum encegador, ens enlluernen, provoquen fins i tot alguna catàstrofe i a poc a poc s'esvaeixen en l'infinit. La idea del temps en Nietzsche és esfèrica, i en aquesta esfera, que de vegades s'assembla molt a la de la mística, el passat i el present estan, com en el vers d'Eliot, continguts en el futur. Alguna vegada he pensat si la teoria de la relativitat no és en el fons una teoria de l'eternitat, la temptativa heroica de tancar en una fórmula matemàtica no una

qüestió metafísica, sinó una qüestió teològica. No diré pas —Déu me'n guard!— que la filosofia de Nietzsche sigui una filosofia de l'eternitat, però sí que és una filosofia que s'entén tenint en compte no pas l'univers de Newton, sinó el d'Einstein. Una filosofia de l'eternitat seria una teogonia o una teologia, i per això el filòsof de la “mort de Déu” és “humà, massa humà”. Nietzsche certament imagina el món *sub specie aeternitatis*, però es tracta d'una eternitat immanent; no és l'eternitat de l'Ésser, sinó l'eternitat del No-res: l'eternitat de l'etern retorn.

Que aquest temps sublunar sigui esfèric no vol pas dir que sigui immòbil. L'esfera de Nietzsche, esfera d'allò immanent que comprèn en el seu recinte tot allò que és humà, però que exclou tot el diví, gira sobre ella mateixa d'una manera tan arbitrària i imprevisible, que el que ahir era a baix avui és a dalt, i el que avui és a l'esquerra demà serà a la dreta. Una esfera és, o aspira a ésser, un món tancat i total en el qual ha de caber-hi tot: el bé i el mal, la llum i l'ombra, l'ésser i el no-res, l'afir-

mació i la negació, una cosa i la seva contrària; en semblant esfera no hi ha ambigüitat, però sí contradicció. Els conceptes són espadatxins que salten, avancen, reculen, fan equilibris i acrobàcies, però que en cap moment no deixen de creuar els florets. Els conceptes enclosos en l'esfera són acrobates, i l'acrobata, que a la corda fluixa de Zarathustra ignora la newtoniana llei de la gravitació, és el símbol —ens ho diu Eduardo Cirlot en el seu cèlebre *Diccionario*— de la inversió en allò oposat que derroca l'ordre establert. És difícil conservar l'equilibri mental en aquest àmbit esfèric en moviment continu; per això cal disposar d'un centre de gravetat, i aquest centre de gravetat només el proporcionen, en la modesta opinió de qui escriu això, els valors judeocristians que Nietzsche expulsa de la seva esfera amb una espasa flamejant. Aquest centre de gravetat, que implica una sortida, o una lluern, vers allò transcendent, és el que diferencia, per exemple, Einstein de Hitler. L'àncora —o el llast— dels valors judeocristians, o judeobíblics a seques, fou el que va

Josep M. Corredor

permetre a Einstein de conservar la verticalitat en la gran revolució de l'esfera de Nietzsche que va fer perdre la seva a Hitler.

No crec que pensés en Nietzsche el pintoresc president, socialista, de la Comissió de Justícia de les Corts Espanyoles quan proclamava "la sagrada llibertat de delinquir" com una de les llibertats que els espanyols, com vulgarment es diu ara, "ens hem donat a nosaltres mateixos", però és que Nietzsche s'esquitlla per on menys s'espera, i heus ací com un demòcrata radical es troba dient el mateix que només és concebible que digui un aristòcrata radical. Perquè la llibertat de delinquir era una de les notes que Nietzsche, ens agradi o no, atribuïa al seu superhome; per alguna cosa entre els seus herois hi havia, juntament amb Cèsar Borja, un tal Jesús Prado, Casanova valencià autor d'un crim sòrdid que aconseguí gran ressonància a la premsa parisina de l'època.

No voldria amb això emetre judicis morals o polítics, sempre fora de lloc quan es tracta de Nietzsche, sinó aportar una prova de l'actuali-

Un dels viatges de Josep M. Corredor com a funcionari de les Nacions Unides.

tat de Nietzsche a la nostra pàtria. Les idees de Nietzsche són com els vidres de colors d'un calidoscopi que es combinen de distintes maneres a cada sotragueig, i en tots els ànims hi ha els sotragueigs que ha sofert la calidoscòpica esfera del nostre temps històric des que Nietzsche va fer la seva aparició.

D'aquesta aparició fa ja gairebé un segle. Nietzsche entrà a Espanya per Catalunya, i de la mà d'un poeta català. La publicació per Maragall del seu article sobre Nietzsche a *L'Avenç* —un Nietzsche que el nostre poeta només coneixia encara de segona mà— fou la primera notícia que va tenir Espanya de l'eremita de Sils Maria. També per Barcelona va tenir Espanya la primera notícia sobre Wagner, a qui consagrà el 1878 Joan Marsillach un dels primers llibres que sobre ell

s'escriviren a Europa. Aquests i altres símptomes posaren de manifest —com ens demostra l'hispanista Giovanni Allegra— que el "modernisme" català no fou un mer fenomen de la cultura vernacle, sinó una obertura a la reacció cultural centreeuropea contra el racionalisme i la secularització iniciats en el Renaixement. Així ho va veure el músic Pedrell en la seva defensa de la polifonia com a penetració d'allò que és popular i el que és religiós, mentre que la burgesia catalanista, per la ploma dels seus periodistes, com Jaume Brosa, plantejava el "cas Wagner" en termes superficials de predomini d'allò indogermànic sobre allò semita. (D'indogermànics, ho serien els catalans wagnerians, i de semites, la resta d'espanyols, intoxicats per un neoromanticisme de gusles i dolçaines i per la polifonia de Victòria i Palestrina).

El fet que fos expressada en català la primera notícia que es va tenir de Nietzsche a Espanya, encara que es degués a la força de les circumstàncies, no té res de particular, perquè ja en la seva *His-*

toria de las ideas estéticas, Menéndez Pelayo proclamava que ningú no pot discutir a la llengua catalana la glòria d'haver estat la primera de servir a l'especulació metafísica a la nostra pàtria i, en una altra ocasió, referint-se a la generació que prepara el terreny per a la *Renai-xença* (Aribau, Piferrer, Milà, Bal-mes, Quadrado, Llorens i Barba, etc.), declara el senyor Marcelino que Catalunya va dir en aquella saó sobre moltes coses la primera paraula per boca dels seus juriconsults, els filòsofs, els poetes i els econo-mistes, "*palabra de signifi-cación profundamente catalana aunque esté aún expresada en castellano*".

La relació de Catalunya amb Nietzsche —i amb Wagner— ve, doncs, de molt enre-ra, i així s'explica que, en complir-se els cent anys del naixement del filòsof, se n'ocupés, contra tot el previsi-ble, un català refugiat al sud de la França derrotada i ocu-pada per la nació que el tenia poc menys que per filòsof oficial. Corredor sabia que la destrucció d'Alemanya no podia significar la destrucció de Nietzsche; que una cosa eren les idees de Nietzsche, moltes vegades contradictòries, i una altra les conseqüències pràcti-ques d'aquestes contradiccions. A un filòsof se'l tergiversa i manipula traient les seves frases fora de con-text, i Nietzsche ha estat sempre presa aparentment fàcil per a tergi-versadors poc escrupolosos, per la propensió que tenia a expressar les seves idees amb aforismes, ja que un aforisme és una frase fora de context. Nietzsche, que mai no és ambigu, que quedi clar, és prou so-vint contradictori. Corredor, seguint en això el seu amic Camus, volia exceptuar Nietzsche de la "culpabi-litat col·lectiva" que els vencedors de la guerra —amb l'assessora-

ment còmplice de Thomas Mann, un altre personatge contradictori— imposaren a tot allò alemany. Cor-redor havia passat aquells anys d'angoixa i d'incertesa immersit en l'estudi de la vida i l'obra de Mara-gall, la qual cosa equival a dir que va haver de conviure bastant amb el fantasma de Nietzsche.

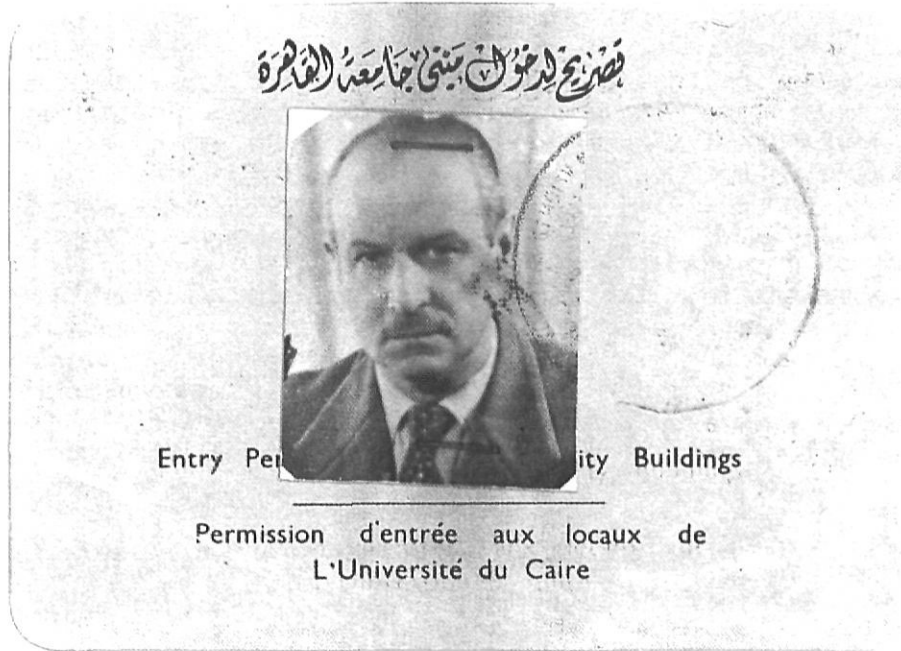

Aquest fantasma, ja ho sabem, és un fantasma incòmode, en la presència del qual costa molt de treball mantenir la pròpia estabili-tat. Aquesta estabilitat Maragall l'anà recuperant gràcies al cristia-nisme. Seria arriscat i inexacte aplicar la paraula "involució" —aquesta paraula que avui amb tanta impropietat es prodiga— en aquest retrocés o, millor dit, reple-gament de Maragall des de les avançades juvenils a les posicions de la maduresa. El juvenil entu-siasme per la subversió de valors, la radical crítica moral del *Zarat-hustra*, li van impedir recaure en el catolicisme rutinari i en la moral

burgesa. El catolicisme de Maragall és un cristianisme agònic, i la seva moral, una moral crítica. No podia ésser d'una altra manera, després d'haver ingerit aquell "beuratge tan perillós" del qual parlava Valentí i Fiol, aquest beuratge que, segons Corredor, va fer de Nietzsche "el profeta i l'arcàngel de les nostres tenebres actuals". Aquest pro-feta, aquest arcàngel, fou el Nietzsche de la voluntat de poder i del predomini dels forts, el Nietzsche anticristià i antisocràtic. A poc a poc Ma-ragall —i això ens ho diu Va-lentí i ens ho detalla Eugeni Trias— anà descobrint sota aquest Nietzsche energumènic el Nietzsche de l'etern retorn; etern retorn que no correspon pas a una idea cíclica del temps, sinó que suposa l'abo-lició del temps en l'eternitat: un Nietzsche pròxim a sant Agustí.

L'etern retorn de Nietzsche és una secularització de l'eter-nitat. Nietzsche tanca el seu temps en una esfera d'allò que és immanent on Déu no existeix perquè ell l'ha condemnat a mort, i on, si Déu no existeix —segons el raonament paral·lel de Dostoievski—, tot és permès; tot li és permès, al superhome. Aquesta esfera imma-nent en la qual Déu ha mort és la de la modernitat i la civilització, i Maragall ho intueix quan escriu que "en un país modern i civilitzat no hi ha més enllà". Malgrat tot, Maragall es resisteix a reduir la vida a un "país modern i civilitzat" en el qual Déu no té lloc. Maragall no es resigna que la modernitat li elimini com aquell qui res una de les tres vides sobre les quals Jorge Manrique no entretenia el menor dubte. Per a Maragall Déu no ha mort, i el pes d'aquesta certesa és la força de gravetat que li permet mantenir l'equilibri en els sobre-salts i les batzegades de l'esfera

Josep M. Corredor

nietzschiana. Maragall vol creure com Nietzsche en l'eternitat en aquesta vida —«el nostre cel és la terra», fa dir al comte Arnau—, però vol també que aquesta fe la hi sancioni Déu.

A la seva tesi doctoral *“Un esprit méditerranéen, Joan Maragall”*, embrió de la *Biografia* posterior del poeta, Corredor ens explica, en analitzar la poesia de Maragall, que “la seva preponderància rítmica (...) procedeix d'un esperit amb gust a l'efusió mística”, en la qual cosa coincideix amb Montoliu i discrepa de Valentí, i continua dient: “Davant el món, dues actituds: la Voluntat, el vitalisme, o la Representació, l'intel.lectualisme”. I el místic, més preocupat de *sentir* que d'*imaginar*, vol fondre's, dissoldre's en la gran harmonia de l'ànima universal. No existeix el retrocés, l'allunyament del qual deriva la representació. Li són indispensables? A la “idea clara i distinta”, destructora de la “unitat original”, prefereix la música, que harmonitza les ombres crepusculars i les primeres llums de l'alba, en una promesa d'“eternitat”. En aquesta

*Josep M. Corredor
assistent a la Conferència
de caps d'Estat o de govern
dels Països No Alineats,
a El Caire*

sintesi magistral, Corredor equiparà voluntat i vitalisme i deixa entreveure en filigrana el Schopenhauer de la voluntat de viure. Ja vam veure que, en un primer contacte amb Nietzsche, Maragall intentà superar la voluntat de viure amb la voluntat de poder, la qual cosa el féu oposar-se a la representació i a tot el que aquesta comporta d'intel.lectualisme, racionalisme i “joc de debilitats” de la modernitat burgesa. Però l'amor a la vida real i l'aversion a les abstraccions idealistes el féu a més, seguint Kant, passar d'allò que és bell al sublim i, seguint Goethe, cercar l'etern en el que és fugaç. Trias ens demostra, per la seva banda, que l'ànima del món de Maragall és més a prop de la *Weltseele* de Goethe que del *Weltgeist* de Krause, com pretenia D'Ors, i la seva idea de la nit més

propera a la nit obscura de sant Joan de la Creu —una etapa i una privació— que a la nit de Novalis: una possessió i una meta.

L'últim que els ulls humans de Corredor van veure en aquesta vida terrenal foren els versos de Maragall en els quals demana a Déu uns ulls més grans per contemplar el Seu rostre immens. I el que omple de perplexitat és que abolís amb un acte de voluntat antivitalista la visió d'aquest món per si mateix *tan formós*, a la imatge del qual Maragall volia veure-hi la Glòria. Perquè en abolir aquest món i la seva pròpia vida, abolia el seu Autor. La mort de Corredor fou com la mort de Kirilov, el personatge de *Demonios*, que es donà mort perquè amb això donava mort a Déu. La mort de Corredor, lliure dels lligams cristians de Maragall, fou un acte nihilista: el seu últim i definitiu homenatge a Nietzsche.

Aquilino Duque és escriptor i traductor a l'ONU (Nova York).